

Ärende: VN/34692/2024

Begäran om utlåtande om en totalreform av utkomststödet

Lausunnonantajan lausunto

Remissvar som gäller skyldigheten att anmäla sig som arbetslös arbetssökande, skyldigheten att ansöka om primär förmån och sänkning av grunddelen:

Remissvar som gäller grunddelens belopp:

-

Remissvar som gäller rätten att få och överlåta information:

-

Remissvar som gäller ökningen av kommunens finansieringsandel:

-

Remissvar som gäller justering av boendeutgifterna:

-

Remissvar som gäller konsekvensbedömningen:

-

Övriga remissvar:

Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf (FSS)

Begäran om utlåtande om en totalreform av utkomststödet

Diarienummer för begäran om utlåtande: VN/34692/2024

Undantag från tidsfristen för ansökan

FSS anser att det är av väsentlig betydelse att införa undantagsregler till den föreslagna 10.6 § så att grunddelen inte sänks med 50 procent när tidsfristen på en månad överskrids av ett godtagbart skäl.

FSS håller således med Reumaliitto om att extra tid behöver beviljas när funktionsnedsättning, livskris eller brist på personlig assistans försvårar själva inlämnandet, utan automatisk sänkning av grunddelen.

Förklaring och exempel på varför extra tid kan behövas då personen med funktionsnedsättning inte får den socialvård som tillgodoser hans individuella behov:

- Det finns situationer då en person har en skälig orsak till att denne inte kan uppfylla tidskravet på en månad. En sådan situation kan förekomma bland annat då en äldre person med synnedsättning, sämre balansförmåga och annat fysiskt funktionshinder faller. Då behövs mer hjälp i vardagen än vanligt, och att få extra personlig assistans, hemvård och dylika stödtjänster kan ta tid, då handläggningstiderna är långa och ofta drar ut mer än de borde. Detta förutsätter då att ytterligare stöd beviljas enligt funktionshindersservicelagen och/eller socialvårdslagen. Detta är inte alls självklart, i och med att det finns en brist på resurser inom många välfärdsområden och regeringen har gjort det allt svårare att få funktionshindersservice i och med den nya funktionshindersservicelagen som trädde i kraft vid årsskiftet. Dessutom är ett nytt förslag på remissrunda som troligen leder till att tröskeln för att få funktionshindersservice höjs ytterligare. Det gäller särskilt personer med vissa typer av funktionshinder som inte har beaktats och inte heller nu beaktas i tillräcklig mån i lagberedningen.
- Om en person med funktionsnedsättning stöter på tillfälliga utmaningar i vardagen och livet och inte får sådant stöd som hans individuella behov av stöd och hjälp kräver, är det skäligt att kräva att det måste inkluderas undantag till den föreslagna enmånadsregeln. Exempelvis kan en person med synnedsättning kanske inte själv använda det digitala systemet utan att få hjälp av en personlig assistent att logga in med nätbankskoder och fylla i ansökan, särskilt om systemet och blanketterna inte är fullt tillgängliga till alla delar på det sätt som förutsätts i EU:s tillgänglighetsdirektiv.

Rätt till stöd från socialtjänsten

FSS anser att en person ska ha rätt till socialtjänstens stöd redan vid ansökan om utkomststöd, om ingen annan socialtjänst som lämpar sig för behovet har beviljats eller inom den utsatta tidsfristen finns tillgänglig. FSS håller således med Reumaliitto och SOSTE som anser att personer med funktionsnedsättning behöver aktivt stöd från socialtjänsten. Det gäller såväl att hitta den rätta

ansökningsblanketten som att fylla i allt relevant i den inom utsatt tid. Därför bör utkastet ändras så att FPA alltid ska (inte bara vid behov) hänvisa personen till socialvården redan under ansökningskedet, och inte bara när sänkning av grunddelen övervägs (10.3 §), om situationen förutsätter det.

FSS kan inte acceptera en strykning av paragrafen som fastställer att FPA bör hänvisa kliner till välfärdsområdet för bedömning av servicebehovet innan sänkning av grunddelen sker med upp till 40 procent. Det är nödvändigt att servicebehovet för de klienter som riskerar att mista nästan hälften av det stöd som bör täcka nödvändiga utgifter i det dagliga livet ses över innan ett eventuellt beslut om sänkning fattas.

Tillgänglighet och information

Tillgänglighet i de digitala ansökningssystemen

FSS anser att det är problematiskt att utkastet utreder harmonisering av välfärdsområdenas e-tjänster med FPA:s Kanta-system för informationsutbyte, men ställer inga specifika krav på tillgänglighetsanpassning. Ur ett jämlikhetsperspektiv och för att möjliggöra fullt och faktiskt deltagande och delaktighet, samt självbestämmande och ett självständigt liv för personer med synnedsättning, är det särskilt viktigt att fästa vikt vid tillgänglighetsaspekter. Detta gäller såväl systemet i sig där man ansöker om utkomststödet, som hur formuläret hittas, hur det ser ut, samt hur och i vilket format kommunikationen med FPA sker.

FSS stöder alltså Reumaliitto i sin observation att digitala hinder – exempelvis bristande skärmläsarkompatibilitet och svårigheter att bifoga bilagor – kräver extra tid och alternativt stöd.

SOSTE föreslår att FPA ska kunna hämta kontoutdrag automatiskt från banker för att underlätta för dem utan nätbank. FSS menar att detta kan vara ett bra förslag, då en del personer med synnedsättningar kan ha svårt att logga in via nätbanken med nätbankskoder och mobilbanken – det är inte ovanligt att personer med synnedsättning är över 80 år gamla – så länge som det kan garanteras att FPA behandlar kontoutdraget varsamt, att klienten ska aktivt samtycka till att FPA ska få tillgång till kontoutdraget, inklusive ha möjlighet att lätt återkalla samtycket, samt att FPA ska använda kontoutdraget för enbart det syftet och inte använda det i samband med andra ärenden som är under behandling eller kommer till behandling hos FPA. FSS vill även betona att denna automatisering måste vara ett frivilligt alternativ för klienten, inte ett krav, för att värna om individens självbestämmande och integritet.

Tydlig och lättillgänglig information samt personligt samtal

FSS anser att rätten till ett personligt samtal är en viktig garanti, men att tillgängligheten till information måste säkerställas i flera format för att garantin ska ha verklig effekt för alla. FSS anser att alla anvisningar och beslut måste finnas tillgängliga inte bara som standardtext, utan även i lättläst format, som ljudinspelning, samt om det ombeds, som punktskrift och det anses vara en skälig förfrågan.

För personer med synnedsättning är tillgång till information i ett format de kan tillgodogöra sig en grundläggande förutsättning för att kunna förstå sina rättigheter och skyldigheter. Utan detta blir rätten till information och därmed möjligheten att självständigt sköta sina ärenden illusorisk. Personligt stöd för att tolka informationen och fylla i ansökningar måste också erbjudas proaktivt.

FSS stöder således problematiken som Reumaliitto lyfte fram i fråga om att många förmånssökande (av utkomststödet som är ett sista socialt och ekonomiskt skyddsnät i samhället) saknar den nödvändiga kunskapen om förmånssystemet, tillräckliga digitala färdigheter, ett socialt stödnätverk eller en personlig assistent (eftersom sådana har beviljats i allt mindre utsträckning av välfärdsområdena – istället för kostnadsfri personlig assistans beviljas hemservice enligt socialvårdslagen). Problemet med det är för det första att den är avgiftsbelagd, anslagsbunden och behovsprövad. För det andra fungerar hemservicen inte bra. Det är korta besök, ofta max. 10–15 minuter, och de hjälper bara till med mediciner, mat och väldigt grundläggande saker som personer med synnedsättning ofta klarar själva. Det är just personliga assistenter som hjälper med mer specifika uppgifter såsom att hjälpa med att fylla i blanketter om ansökningar av stöd. För det tredje kostar hemservicen, och även om det inte är frågan om betydliga summor är även små belopp (för gemene man) stora för en person för vilken utkomststöd är aktuellt. I relation till inkomsterna är avgifterna stora. Av nämnda orsaker har FSS, förutom digital tillgänglighet, betonat att ansökningstiderna bör förlängas vid välgrundad orsak och att socialvården bör vid behov erbjuda extra hjälp för att såväl få information om utkomststödet som att ansöka om det.

SOSTE tangerar också frågan om tillgängligt sökande av utkomststöd: ”Kaikilla ei kuitenkaan ole voimavaroja hakea heille kuuluvaa sosiaaliturvaa kuormittuneessa elämäntilanteessa. Riittävästi harkinnanvaraa tulisi jättää erilaisten elämäntilanteiden huomioimiseksi. Ihmisiä tulee neuvoa hakemaan ensisijaisia etuuksia ja on varmistuttava siitä, että hakija ymmärtää asian. Tarvittaessa ihmisille tulee tarjota apua hakemusten tekemisessä. Ensisijaisten etuuksien hakeminen tulisi toteuttaa mahdollisimman saavutettavalla ja asiakasystävällisellä tavalla (...)”

Bostadsanpassningar, hyreskostnader och avskaffandet av skyddsdelen

FSS anser att nödvändiga bostadsanpassningar för personer med funktionsnedsättning är en förutsättning för ett självständigt liv och inte får leda till en försämrad ekonomisk situation. Redan nu minskar man på personlig assistans, och inom hemvården strävar man efter att göra alltmer digitalt baserat. Ensamhet samt fysisk och psykisk ohälsa som följer av att man är ”fånge i sitt hem” är ett stort samhälleligt problem. Att skära ner avdraget med 150 euro innebär att personen som får

utkomststöd förlorar allt fler möjligheter att även köpa saker och leva ett vardagsliv som ens till viss mån kan anses uppfylla de individuella behoven och intressena. Omaishoitajaliitto ry talar också omfattande om vad den föreslagna förändringen innebär med tanke på att inte kunna leva ett människovärdigt liv. Att sakna ens delvis jämlika möjligheter till ett människovärdigt liv, med allt vad det innebär, är inte förenligt med grundlagen, diskrimineringslagen och funktionshinderkonventionen.

FSS ställer sig bakom SOSTES krav på att återkallandet av avdraget på 150 euro från utkomststödets grunddel är problematiskt: med stöd av den summan har hyresinkomster som överskrider normen kunnat betalas. Att tvingas finansiera det själv, liksom att man vill minska på medel avsedda för mat, kläder och andra nödvändigheter, strider mot syftet med både utkomststödet och social- samt funktionshinderservicen. Bostaden är en central del av tryggheten, och anpassningar är ofta avgörande för att en person med funktionsnedsättning ska kunna bo kvar hemma, upprätthålla sin funktionsförmåga och undvika dyrare serviceformer. Såsom SOSTE konstaterar: "Suojaosan poisto lisää kotiin syrjäytyvien määrää. Samoin riski vuokravelkojen ja siten häätöjen ja asunnottomuuden lisääntymiseen kasvaa."

Reumaliitto tangerar samma frågor: "(...) elinkustannukset ovat nousseet, indeksitarkistukset eivät ole kattavia ja monet muut sosiaaliturvaetuudet ovat samanaikaisesti leikkausten kohteena. Toimeentulovaikeuksien syveneminen heikentää mahdollisuuksia osallistua kuntoutukseen tai panostaa sairauden hoitoon (...) osatyökykyisten mahdollisuuksia parantaa asemaansa heikennetään merkittävästi, mikäli toimeentulotuesta poistetaan 150 euron etuoikeutettu ansiotulo työttömyysturvan ja asumistuen suojaosien poistojen lisäksi. Kyseessä on pieni, mutta toimeentulotuen saajalle merkityksellinen tulo (...) toimeentulotukea pitkään saaneilla ei ole realistista mahdollisuutta koko-aikatyöhön terveydellisistä tai muista syistä. Tämän vuoksi myös osittaisen työllistymisen mahdollisuuksia ja työelämäosallisuuden ylläpitämistä on tärkeä tukea. Sairaus ei ole yksilön valinta, ja mahdollisuuden puuttuminen parantaa omaa tilannetta edes pienellä aktiivisuudella koetaan lannistavana."

Gällande direktbetalning av hyra stöder FSS, i likhet med SOSTE, möjligheten att betala hyran direkt till hyresvärden. Detta kan skapa trygghet för både hyresgästen och hyresvärden. FSS betonar dock att detta måste ske i samförstånd med klienten och med bibehållen prövningsrätt för kommunens socialvård, för att säkerställa att lösningen är i klientens bästa intresse.

Stöd till Omaishoitajaliittos synpunkter

FSS vill även uttrycka sitt starka stöd för de kritiska synpunkter som Omaishoitajaliitto ry (Närståendevårdarnas förbund) framfört. Att sänka utkomststödet för personer som utför ett krävande och samhällsviktigt närståendevårdsarbete är kortsiktigt och drabbar i slutändan även den som vårdas.

Om de ekonomiska förutsättningarna för en anhörig att agera som närståendevårdare försämras, ökar risken för att personen med funktionsnedsättning blir utan nödvändigt stöd. För personer med synnedsättning är detta särskilt allvarligt. Det finns en tydlig tendens inom välfärdsområdena att ersätta ändamålsenlig personlig assistans enligt funktionshindersservicelagen – som är en subjektiv och avgiftsfri rättighet – med allmän hemservice enligt socialvårdslagen. Denna hemservice är ofta avgiftsbelagd, anslagsbunden och tillhandahåller sällan det specifika stöd en person med synnedsättning behöver för ett självständigt liv.

Att försvaga närståendevården skapar därmed en ohållbar kedjereaktion som riskerar att leda till att personer med funktionsnedsättning får ett sämre, dyrare och mindre självständigt liv. Därför är det avgörande att de som utför detta oersättliga arbete har en trygg ekonomisk grund.

FSS står till förfogande för ytterligare information.

Helsingfors, 27.6.2025

Förbundet Finlands Svenska Synskadade (FSS)

Sakkunnig:

Anton Gärkman

Jakobsson Matthias
Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf

Gärkman Anton
Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf